

KRONIKK

Slipp bonden fri?

I den norske landbruksdebatten hører en ofte at staten, for å løse landbruksøkonomiske problemer, bør slippe bonden fri fra reguleringer og støtteordninger. Dansk landbruk har i stor grad gjort dette. Erfaringene derfra vil kunne gi noen svar i denne politiske debatten.

«Slipp bonden fri» er blitt et samlebegrep på en deregulerte landbrukspolitikk der eiendomsregelverk fjernes og størrelsesbegrensninger oppheves. Slik skal enhetene bli større, og de offentlige utgifter mindre. Argumentet er at slik skal de gjenværende bønder endelig få lønn for strevet, mens de overflødige må legge ned og ta seg jobber i andre deler av økonomien. Men er erfaringen den at deregulering gir bonden bedre lønnsomhet og samfunnet mindre kostnader?

Danskene har et av Europas mest endringsvillige jordbruk med store enheter og dyktige bønder. I 2011 leverte de omtrent tre ganger så mye melk, høstet åtte ganger så mye korn og drettet opp tjue ganger så mange svin som norske bønder. Innenfor rammene av den felleseuropeiske landbrukspolitikken har danskene med årene liberalisert sitt eiendomsregelverk og opphevet direkte begrensninger på størrelse, en etter en.

Dette har bidratt til en kraftig strukturutvikling. Fra 1982 til 2011 har antallet bruk sunket med 2 115 i året, til 40 660 i 2011. Gjennomsnittlig størrelser i de ulike produksjonene var i 2011 på 139 melkekyr, 2 786 slaktegris og 510 dekar kornareal. Disse tallene skjuler en stor spredning, siden over halvparten av gårdsbrukene drives på deltid, og produksjonen er konsentrert på de største gårdene: I 2011 dyrket de 10 prosent største korngårdene 44 prosent av kornarealet, mens de 10 prosent største svinegårdene dretter opp 41 prosent av slaktegrisene.

Til tross for store enheter og stor produksjon har ikke lønnsomheten fulgt med. Fra 2007 til 2010 gikk det danske landbruket som helhet i underskudd hvert år, noe som vil si at danske bønder i snitt ikke kunne ta ut lønn for eget arbeid disse fire årene. Resultatene var ikke mye bedre i 2011 og 2012. Selv med en gjennomsnittlig støtte på 7,5 milliarder kroner i året hvert år de siste seks årene, har vederlag til eget arbeid og egen kapital i snitt vært på 923 millioner i underskudd. Et av Europas mest deregulerte jordbruk taper penger i markedet, og må ha støtte for å komme i pluss.

Utviklingen skyldes bl.a. at prisene på landbruksprodukter har falt, mens innsatsfaktorer som diesel og gjødsel har blitt dyrere. Dette problemet har vært kjent lenge i Danmark, og for å bedre effektiviteten har danske bønder søkt stordriftsfordeler, og politikerne har liberalisert begrensningene på størrelse. Tallmaterialet tyder på at større gårder i snitt har noe bedre netto driftsresultat enn mindre, men også at variasjonen mellom de store gårdene er større enn den mellom størrelsesgruppen. Sagt med andre ord, størrelse er ingen garanti for suksess, men kan også gi store tap og store svingninger i resultatene fra år til år, særlig i situasjoner med nedgangskonjunktur.

Hvordan kan de danske bøndene holde det gående? Her som mange steder ellers i samfunnet er det gjeld som har erstattet lønnsomheten. I 2011 var den totale gjelda på 343 milliarder danske kroner, med et gjennomsnitt for gårder drevet på heltid på 21,7 millioner kroner. Dette vil si at hele produksjonsinntekta fra fire og et halvt år måtte til for å dekke hele gjelda. Renteutgiftene utgjorde 15 prosent av produksjonsinntektene. Til sammenligning utgjorde driftsrelatert gjeld 178 prosent og renteutgiftene 5 prosent av årlige produksjonsinntekter i Norge i 2011.

Når store deler av gjelda var tatt opp for å kjøpe eiendom, og knyttet til sikkerhet i eiendomsverdiene, har det vært dramatisk at eiendomsprisene har

«Et av Europas mest deregulerte jordbruk taper penger i markedet, og må ha støtte for å komme i pluss

falt med 40 prosent fra toppen i 2008 til utgangen av tredje kvartal i 2012. Det har nå gjort mange landbruk insolvente og truer deler av det danske bankvesen.

Om noe land skulle lykkes med å sette bonden fri fra størrelsesbegrensninger, så er det Danmark, med sterk produksjonskultur, dyktige fagfolk og gode naturgitte forutsetninger. Men selv for danske bønder er ikke størrelse en garanti for lønnsomhet. Det er ikke den danske bonden som har blitt sittende med gevinsten, og en kan også stille spørsmål ved konsekvensene for samfunnet ved den høye gjeldsbyrden.

Hva taler så for at en liknende politikk i Norge, hvor de klimatiske og geografiske utfordringene er mye større, vil løse problemene? Den danske erfaringen lærer oss at investeringer i større produksjon må gjøres på bakgrunn av reelle stordriftsfordeler og en maktbalanse i markedet som kan gi økte inntektsmuligheter for bonden. Danske bønder har i perioden med sterk vekst i størrelse fått lavere lønnsomhet og måttet basere driften på økende gjeld med utgangspunkt i høyere eiendomspriser. Det har ikke vært til gagn verken for bonden eller samfunnet.

Chr. Anton Smedshaug
Adm. direktør ved AgriAnalyse

Eivind Hageberg
Utredning ved AgriAnalyse

KLIPPET & KLART

Eksporterer verdiskaping

Vi bruker 11 prosent av lønna vår på mat. For noen tiår tilbake brukte vi 30-40 prosent. Når noen forteller meg at de har vært i Sverige og handlet fordi maten er så billig der så ber jeg dem tenke seg om. De eksporterer verdiskaping, norske arbeidsplasser og sosialvelferd.

Leder i Nes og Helgøya bygdekvinnelag, Anne-Lise Mellbye, til Ringsaker Blad

Leilendingen er tilbake

Da Norge kjempet for selvstendighet på 1800-tallet, var nettopp kampen mot leilendingsvesenet noe av det mest sentrale. Idealet om den sjølveiende bonden var sterkt. I dag er derimot flere og flere bønder igjen avhengige av å inngå leiekontrakter for å få driften til å gå opp.

Seniorforsker Magnar Forbord ved Norsk Senter for bygdeforskning til Gudbrandsdølen Dagingen

Adopsjon i sauefjøsene

Ein annan fordel er å kunne legge til rette for adopsjon i sauefjøsene. Vi kan planlegge fosterlam. Viss vi veit at ein sau ventar berre eitt lam, kan vi gjere klar ein trilling til adopsjon.

Reportasje i Sunnmørsposten om ultralyd i sauefjøsene til Odd Bjarne Bjørdal i Ørsta

Samdrift i skogen

Samdrift har etter hvert blitt et kjent fenomen i landbruket, der melkebønder går sammen om felles fjøs. I skogbruket er det derimot ikke like vanlig. Dette er første omgang et prøveprosjekt i Sokna. Hvis det blir en suksess der, vil vi forsøke å innføre en slik ordning i hele Viken Skogs område.

Kommunikasjonsrådgiver Linda Camilla Strømsod i Viken Skog til Ringerikes Blad

Trues

Vi har mange eksempler på at jegere blir drapstruet og hetset etter rovdrykk.

Leder Knut Arne Gjems i NJFF Hedmark til Hamar Arbeiderblad

Disneyland i skogen

Når så du sist et program om jakt og skyting av dyr i riksmidia? Naturvernforbrundet ba folk komme med forslag til navn på ulv i Østmarka – og det er greit – men så henger NRK seg på. Det er å lage Disneyland i skogen.

Informasjonssjef Espen Farstad i NJFF til Ringerikes Blad

Formuesskatt

Det gode med formuesskatten er at han råkar mest dei som har mest, og at han ikkje svekkjer folks vilje til å arbeida – noko toppskatten gjer. Difor meiner òg OECD at formuesskatt, saman med arveavgifta og avgifter som moms, er den beste skatteforma.

Leiar i Dag og Tid

Usynliggjøring

Parallelt med nedbyggingen har det skjedd en usynliggjøring av skogfaget i forvaltningen. Dette skjer gjennom at skogkontor, skogseksjoner og skogtitler fjernes. Begrepet landbruk skal dekke både jordbruk og skogbruk men oppfattes og håndteres oftest med utgangspunkt i jordbruket. ... Usynliggjøringen av skogbegrepet er dessverre en nasjonal trend som henger dårlig sammen med skogen som en sentral næring og som klimaløsning.

Alf Daniel Moen, Kystskogprogrammet og Viggo Rasmussen, Skognæringa i Trøndelag, i Namdalsavisa

Tomtefeste

De fleste ville nok gitt seg med et enstemmig tap i plenum i Høyesterett. Men jeg følte så sterkt at resultatet var galt og anbefalte derfor å ta saken inn for domstolen i Strasbourg. I det praktiske liv er det ofte makta som rå. Systemet er uslælig og det krever enormt å utfordre det. Derfor var det ekstra godt med en enstemmig dom i Strasbourg, mot staten.

Gruenmeiernes advokat Sveinung O. Flaaten til Vården

Gjerne landbruk

Vi tar gjerne landbruksministerposten hvis det blir aktuelt. Jeg tror bøndene kan få det bedre med vår politikk.

Nestleder i Frp, Per Sandberg, til TrønderAvisa

